

УДК 376:7:159.928

ПРИМА Раїса Миколаївна

доктор педагогічних наук,
професор Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

АЛЕКСІНЦЕВА Тетяна Валеріївна

аспірант Східноєвропейського
національного університету імені Лесі Українки
e-mail: primar@ukr.net

АРТПЕДАГОГІКА ЯК НАУКОВЕ ПОНЯТТЯ: АСПЕКТИ СУТНІСНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

***Анотація.** У статті здійснене узагальнення інтерпретацій поняття «артпедагогіка» як складової педагогічної науки; проведено її етимологічний аналіз; виділені ключові підходи щодо характеристики даного поняття в сучасній педагогіці: корекційно-педагогічний, художньо-дидактичний, вузько-прагматичний та інтегративний. Визначена сутність артпедагогіки на сучасному етапі розвитку як інноваційної освітньої технології, що заснована на інтегративному застосуванні виховного та розвивального впливу на особистість різних видів мистецтва. Представлений порівняльний аналіз дефініцій цього поняття із суміжними педагогічними термінами (арт-терапія, художня освіта) через визначення спільних та відмінних рис у їх семантиці та практичному змісті.*

***Ключові слова:** артпедагогіка, арт-терапія, художня культура, художнє виховання, інноваційна технологія.*

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах соціокультурної кризи питання гуманізації освіти має першочергове значення. Завданням педагогів має стати організація навчально-виховної взаємодії учнів та вчителів, орієнтованої на особистість як на найвищу цінність. Інтегративні процеси, які відбуваються у сучасному суспільстві, в тому числі в педагогіці, призвели до «пограничних» галузей знань. Паралельно йде формування наукового напрямку – артпедагогіки, який вивчає природу, закономірності, принципи, механізми впливу мистецтва та художньої творчості на становлення особистості в контексті освіти.

Аналіз наукових досліджень (В. Анісимов, О. Булатова, М. Гузева, Н. Сергєєва, Є. Таранова, Н. Шумакова) засвідчує, що в пострадянському просторі найбільшого поширення артпедагогіка набула в Росії, де означений термін з'явився у 1997 році, після опублікування Ю. Шевченком та Л. Крепіц науково-методичного посібника «Принципи арттерапії та артпедагогіки у роботі з підлітками» [1]. Однак в українській науці, не зважаючи на накопичений практичний матеріал щодо використання мистецтва у процесі виховання та навчання дітей, як науково-обґрунтований метод артпедагогіка формується лише зараз (О. Деркач, О. Кондрицька та ін.). При цьому сутність артпедагогіки інтерпретується по-різному, що часто призводить до трансформації смислу, змішування змісту та функцій різних галузей науково-практичної діяльності, коли «в одному ряду використовуються такі словосполучення, як «арт-терапевтична педагогіка» (Л. Аметова) [2], «естетопедагогіка, або психопедагогіка мистецтва» (В. Анісимов) [3, с.146], «артпедагогічний підхід» (О. Булатова) та ін. [4, с.23]. До того ж на сьогоднішній день не існує єдиного тлумачення поняття «артпедагогіка», що спричиняє різні варіанти його розуміння і, як наслідок, нечіткість функціональних кордонів цієї науки.

Мета статті полягає в узагальненні інтерпретацій поняття «артпедагогіка», визначенні його сутності в педагогічній науці на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Згідно досліджень Г. Железовської, Д. Лотте, В. Скворцова сучасний термін «артпедагогіка» є двохелементним, створеним синтетичним способом як найпростіша форма іншомовних термінів-словосполучень, які виникли у вітчизняній науці шляхом калькування сталого англomовного терміна [5, с.18]. Перша частина – «арт» (від англ. «art») дослівно означає

мистецтво, майстерність, ремесла; друга – «педагогіка» (від гр. пайдос – дитя, аго – вести, дітоводіння) – наука про виховання, навчання та розвиток людини. Однак, поєднуючи в собі ці два терміни-елементи, артпедагогіка є цілісністю, новим поняттям, яке не зводиться до сукупності його складових. Відтак, буквально під артпедагогікою розуміють педагогіку мистецтва; освіту, виховання та розвиток людини засобами мистецтва.

Звертаємо увагу на те, що Г. Рід – один із найвідоміших основоположників «виховання через мистецтво» («Education through Art») – надавав особливого значення даному терміну. Згідно з його концепцією в поєднанні понять «арт» і «педагогіка» відмічається свідомий перехід від «процесів виховання» в їх загальноприйнятому значенні до живого конструктивного союзу дитини та дорослого в просторі мистецтва. Не виховання в мистецтві, не місце мистецтва у вихованні, а гуманістичний шлях виховання через мистецтво» [5, с.8]. При цьому науковець визначив мистецтво як єдиний шлях виховання, висуваючи його на роль всеосяжної діяльності.

Зауважимо, в останні роки означений термін (як і його синтаксичний варіант «арт-педагогіка» з написанням через дефіс) дедалі активніше впроваджується у понятійно-категоріальний апарат вітчизняної психології та педагогіки. На думку Є. Таранової [6], існує декілька підходів до розуміння артпедагогіки. Найбільш розповсюдженим є **корекційно-педагогічний** [6, с.9]. Згідно з ним артпедагогіка тлумачиться у контексті корекційної роботи як педагогічна допомога дітям із проблемами в розвитку засобами мистецтва. Типовий приклад цього підходу – визначення артпедагогіки у підручнику Є. Медведєвої, І. Левченко та ін. «Артпедагогіка та арттерапія у спеціальній освіті»: «Артпедагогіка – це синтез двох галузей наукового знання (мистецтва та педагогіки), що забезпечують розробку теорії і практики педагогічного корекційно спрямованого процесу художнього розвитку дітей із недоліками розвитку і питання формування засад художньої культури через мистецтво» [7, с. 24]. Цей підхід орієнтується на поняття «патології» і об'єднує широкий спектр розладів – від тяжких психічних та соматичних захворювань до «межевих» станів та неглибоких психосоматичних захворювань.

Другий підхід, названий Є. Тарановою як **художньо-дидактичний** (Л.Лебедева), пояснює артпедагогіку як технології та методики, що застосовуються у спеціально організованому процесі навчання мистецтву. Згідно цього підходу артпедагогом є будь-який спеціаліст, який отримав художньо-педагогічну освіту, який вирішує завдання навчання образотворчому мистецтву та художньому сприйняттю дітей» [8, с.96]. Артпедагогіка розуміється як професійна діяльність дипломованого спеціаліста, спрямована на допомогу в отриманні художніх умінь і навиків. У рамках **вузько-прагматичного** (В.Линькова) підходу артпедагогіка тлумачиться виключно в прикладному значенні як апробована методика, яка здатна вирішувати окремі питання, що стосуються певного напрямку в роботі зі звичайним контингентом дітей, наприклад, для формування й розвитку навиків читання й мовлення, математичних обчислювань, інтелектуальних, соціальних; а також з метою підвищення навчальної мотивації, формування позитивного клімату в шкільному колективі та ін.

Однак слід відзначити, що вище окреслені підходи знаходяться у певній суперечності, оскільки для конструювання накопиченого останнім часом досвіду артпедагогіки застосовується **інтегративний** підхід, сутність якого, як стверджують науковці (М. Гузева, Є. Таранова, Н. Шумакова, О. Деркач, О. Кондрицька) [9, с.19-20] в актуалізації всього комплексу її функцій через мультимодальні форми артпедагогіки. З цього приводу, зокрема М. Гузева зазначає: «Артпедагогіка – педагогічна технологія, що заснована на інтегративному застосуванні виховного впливу на особистість різних видів мистецтва» [10, с.89]. Ми погоджуємося з думкою науковця, що цей підхід є найбільш універсальним з точки зору використання широкого діапазону можливостей сучасного мистецтва в педагогіці.

Що стосується змістовної характеристики артпедагогіки, слід зазначити відсутність чіткого її розуміння, виходячи із різниці у вище наведених підходах. Найчастіше поняття «артпедагогіка» ототожнюється з терміном «арт-терапія», проте вони не є синонімами. Так, за

Л. Лебедевою, «недопустима заміна терміна «арт-терапія» на «артпедагогіка», оскільки втрачається сутність першого поняття [8, с.43]. На основі порівняльного аналізу понять «артпедагогіка» та «арт-терапія», здійсненого Ж. Валєєвою, Л. Лебедевою, І. Левченко, Є. Медведєвою та ін., можна зробити висновок, що в їх семантиці та практичному змісті є спільне й відмінне. Спільним є включення людини в художньо-творчу діяльність, певна «свобода» у її взаєминах із мистецтвом, однаковий інструментарій, що використовується (художньо-виражальні засоби), та позитивний вплив на особистість.

Так, зіставляючи поняття «арт-терапія» та «артпедагогіка», Є. Медведєва відмічає: «подібність цих термінів простежується тільки в першій частині понять – «арт» – «художній», синонім мистецтво. Друга частина визначає різницю: терапія – напрям медицини, лікувальний вплив; педагогіка – наука про виховання, навчання та розвиток [7, с.24].

Зауважимо, в основі артпедагогіки знаходяться теоретико-методологічні підходи педагогіки, пов'язані із застосуванням мистецтва як засобу виховання та педагогічної підтримки учасників освітнього процесу (дітей, підлітків, учителів, батьків), тобто формування сукупності їх особистісних новоутворень. З цих позицій основними функціями артпедагогіки є: *«культурологічна»* (зумовлена об'єктивним зв'язком особистості з культурою як системою цінностей, розвитком людини на основі засвоєння нею художньої культури); *освітня* (спрямована на розвиток особистості та засвоєння нею дійсності через мистецтво, забезпечує отримання знань в галузі мистецтва та практичних навиків у художньо-творчій діяльності); *виховна* (формує морально-естетичні, комунікативно-рефлексивні основи особистості та сприяє соціокультурній її адаптації за допомогою мистецтва); *корекційна* (сприяє профілактиці, корекції та компенсації недоліків у розвитку) [7, с.25].

Крім того, порівнюючи артпедагогіку з арт-терапією, слід звернути увагу на те, що арт-терапія актуалізує розвиток і корекцію особистості, спираючись на її наявні властивості, а артпедагогіка звертається до того, чого в людині ще немає, але в перспективі може бути сформоване. *Артпедагогіка займається не «проблемами» людини, а її можливостями, розширенням сфери позитивних якостей особистості.*

У понятійному полі педагогічних категорій термін «артпедагогіка» найчастіше ідентифікується з поняттям «художнє виховання». Однак, із цього приводу Є. Медведєва відзначає: «поняття «артпедагогіка» не підміняє більш вузький термін «художнє виховання». Артпедагогіка дозволяє вважати в рамках спеціальної освіти не лише художнє виховання, а й усі компоненти корекційно-розвивального процесу (розвиток, виховання, навчання та корекцію) засобами мистецтва, а також формування основ художньої культури [7, с.25].

Основною метою художнього виховання найчастіше визначається форсування «людини культури», естетичний розвиток особистості як становлення її емоційно-ціннісного ставлення до творів мистецтва, художнього смаку, естетичних інтересів, розвиток художніх властивостей і здібностей. При цьому центральне місце в художньому вихованні посідає розвиток творчості людини. «Основне завдання художнього виховання – розкрити та розвинути потенційні творчі здібності [11, с.49]. Крім того, художнє виховання розглядається, здебільшого, в контексті навчання мистецтву, в процесі якого через первинну орієнтацію на практично орієнтовану творчу діяльність особистості та накопичення практичних навиків відбувається формування групи естетично зорієнтованих особистісних новоутворень.

Висновки. Таким чином, здійснений аналіз артпедагогіки в понятійному полі педагогічних і арт-терапевтичних категорій дозволяє диференціювати дану галузь наукового знання до подібних та суміжних феноменів педагогічної теорії й практики, що дає можливість визначення тих феноменологічних характеристик артпедагогіки на сучасному етапі її розвитку, які активізують механізми особистісного розвитку та визначають специфіку її педагогічного потенціалу. Так, під артпедагогікою ми розуміємо інтегративну галузь сучасного гуманітарного знання про закономірності, принципи й механізми

використання педагогічного потенціалу різних видів мистецтва та форм художньої активності особистості з метою оптимального професійно-педагогічного вирішення завдань її виховання, навчання й розвитку. *Перспективи подальших наукових досліджень* пов'язуємо зі створенням та впровадженням експериментальної моделі формування готовності майбутнього викладача початкових мистецьких навчальних закладів (спеціальність «Музичне мистецтво») до використання засобів артпедагогіки у професійній діяльності.

Список використаної літератури

1. Шевченко Ю. С. Принципы арттерапии и артпедагогика в работе с детьми и подростками / Ю.С.Шевченко, А.В. Крепица. – Балашов: Изд-во Балашовского пед. ин-та, 1998. – 53 с.
2. Аметова Л. А. Педагогическая технология использования арттерапии в начальной школе: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.01. / Л.А.Аметова, Московский государственный открытый университет имени М.А.Шолохова. – М., 2003. – 326 с.
3. Анисимов В. П. Арт-педагогика как система психологического сопровождения образовательного процесса // Вестник ОГУ. – 2003. – №3. С.146 – 148.
4. Сергеева Н. Ю. Содержание понятия «артпедагогика» / Н.Ю.Сергеева // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2008. – №1. – С. 23-28.
5. Железовская Г. И., Еремина С. В. Принципы формирования дидактических терминов // Педагогика. – 1999. – №5. – С.18-22.
6. Таранова Е. В. Анализ термина «артпедагогика» в понятийном поле педагогических и арт-терапевтических категорий / Е.В.Таранова // Электронный научный журнал «Педагогика и психология». – 2012. – Выпуск 1. Том 2. – Май. – С.8-12.
7. Артпедагогика и арт-терапия в специальном образовании / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская. – М. : Изд. Центр «Академия», 2001. – 248 с.
8. Лебедева Л.Д. Педагогические основы арт-терапии в образовании учителя: дис. ... докт. пед. наук. 13.00.01 / Л.Д. Лебедева // Ульяновский государственный педагогический университет имени И.Н.Ульянова. – Ульяновск. – 2001. – 383 с.
9. Деркач О.О. Виховний потенціал арт-педагогіки як об'єкт науково-педагогічної рефлексії // Простір арт-терапії: Мистецтво життя: Матеріали XII Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м.Київ, 27-28 лютого 2015 р.) / За наук. Ред. А.П.Чуприкова, Л.А.Найдюнової, О.А.Бреусенко-Кузнєцова, О.Л.Вознесенської, О.М.Скнар. – К.: Золоті ворота, 2015. – С.18 -25.
10. Гузева М. Ф. Формирование профессиональной готовности будущих педагогов-психологов к патриотическому воспитанию детей средствами артпедагогика: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.08 / М.Ф. Гузева // Ставропольский государственный университет. – Ставрополь. – 2004. – 176 с.
11. Бакушинский А. В. Художественное творчество и воспитание. / А. В. Бакушинский. – М. : 2008. – 187 с. Bakushynsky, A.V. (2008). Art creation and education. M. (In Russ.)

References

1. Shevchenko, Yu. S., Krepitsa, A.V. (1998). Art therapeutic and art pedagogical principles in the work with the children and the teenagers. – Balashov: Publishing house of the Balashov pedagogical institute (in Russ.)
2. Achmetova, L.A. (2003) Pedagogical technology of using of art therapy at elementary school. – Cand. Sci. (Ped.) thesis. 13.00.01. – Moscow (in Russ.)
3. Anisimov, V.P. (2003) Art pedagogics as a system of the psychological accompaniment of the educational process. Vestnik OGU (Messenger OGU), 3 (in Russ.)
4. Sergeeva, N.Yu. (2008) Conception of the art pedagogics. Izvestiya Volgogradskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta (News of the Volgograd state pedagogical university), 1 (in Russ.)
5. Zhelezovskaya, G.I., Yeriomina, S.V. (1999) Principles of the didactical terms' formation. Pedagogika (Pedagogics), 5 (in Russ.)
6. Taranova, E.V. (2012, May). The term «art pedagogics» analysis in a conceptual field of pedagogical and art therapeutic categories. Elektronnyi nauchnyi zhurnal «Pedagogika i psichologiya» (Electronic scientific journal «Pedagogy and psychology»), 1 (in Russ.)
7. Medvedeva, E.A., Levchenko, I.Yu., Komissarova, L.N., Dobrovolskaya, T.A. (2001). Art pedagogics and art therapy in the special education. M.: Izd. Tsentr «Akademiya» (in Russ.)
8. Lebedeva, L.D. (2001). Pedagogical foundation of art therapy in the education of teachers. Doctor Sci. (Ped.) thesis. 13.00.01. – Ulyanovsk (in Russ.)
9. Derkach, O.O. (2015). Educational potential of art pedagogics as an object of scientifically pedagogical reflexion. Kyiv: Zoloti vorota (in Ukr.)
10. Guzeva, M.F. (2004). Formation of professional preparedness of the future teachers-psychologists to patriotic education of children by art pedagogical means. Cand. Sci. (Ped.) thesis. 13.00.08. – Stavropol (in Russ.)
11. Bakushynsky, A.V. (2009). Art creation and education. M.: Karapuz (In Russ.)

PRIMA Raisa Mykolsivna,

Doctor of Education, Professor of Lesya Ukrainka East European national University

ALEKSINTSEVA Tatyana Valeriivna,

postgraduate of Lesya Ukrainka East European national University

e-mail: primar@ukr.net

**ARTPEDAGOGY AS A SCIENTIFIC CONCEPT:
ASPECTS ESSENTIAL CHARACTERISTICS**

Summary. The article deals with the aspects of fundamental description of a concept «art pedagogics». Etymological analysis of the term «art pedagogics» is considered, its different meanings are outlined. The key approaches in the interpretation of the concept in modern pedagogics are distinguished. These are the following: correction-pedagogical approach, which explains the notion of art pedagogics in a context of the correction work seen as a pedagogical help to children with the problems of development; art-didactics, which considers the concept as the technologies and methodologies used for art studies; narrowly pragmatic, which interprets art pedagogics as an applied methodology for solving concrete tasks during the process of studying of ordinary contingent of children, for example, for writing and reading skills formation and development; integrative approach, which performs all the actual functions of art pedagogics through its multimodal forms (as a pedagogical technology based on an integrative use of different kinds of art for educating a personality). Comparative analysis of art pedagogics with adjacent pedagogical terms (art therapy, art education) by identifying their common and distinctive features in semantic and practical content is presented. According to the analysis, art therapy and art pedagogics deal with impact on an individual. However, art therapy has a therapeutic target and helps people who have some problems. Art pedagogics uses art resources to educate and support all members of the pedagogical process. Comparing art education and art pedagogics we conclude that art education develops potential creativity of individuals through art and the task of art pedagogics is to form an individual personal non-aesthetic phenomenon, like motivational sphere, spiritual world and outlook.

Keywords: art pedagogics, art therapy, art culture, art education, innovative technology.

Одержано редакцією 24.12.2015
Прийнято до публікації 26.12.2015